

Írta: Kozma Ferenc

A gyermek- és ifjúságvédelem esélyei Fejér megyében

Az utóbbi hónapokban egyre több helyen a szakemberek együttgondolkodnak a családos gyermekvédelem teendőiről. Megyénkben az intézményrendszer strukturális átalakítása évek óta tart. Több tucat megyei szakember járta Nyugat-Európát és ismerkedett az ottani gyakorlattal, s máris sok hasznosítható tapasztalatot ültetett át a mindennapok valóságába.

Úgy ítéljük meg, hogy az új iránti fogékonyság jellemzi a megyei szakemberek többségét, s készek a változtatásra annak érdekében, hogy a ránk bízott gyermekek életésélyei javuljanak, s minél optimálisabb feltételek között nevelkedjenek. Közös álláspont alakult ki abban, hogy ne a hatósági, beavatkozó jellegű intézkedések kapjanak prioritást, hogy a fejlesztéseknél rendszerszemléletű megközelítést kell alkalmazni.

Úgy véljük, hogy a gyermekvédelem problémái elsősorban szociális, lélektani, egészségügyi és csak részben oktatási-művelődési kérdés. Senki sem vitatja, hogy a helyi közösségek felelőssége a családok védelme, a gyermekek családi környezetének kedvezőbb alakítása kulcskérdés.

Természetesen ismert előttünk az alap- és szakellátásban ma még meglévő érdekellentmondás is.

A gyermek- és ifjúságvédelem önmagában nem vizsgálható, szorosan összefügg a gazdasági, oktatási, igazságszolgáltatási, szociális, egészségügyi helyzettel.

Megyénkben a települések népesség-megtartó ereje megfelelő. A 106 település közül a 7 városban jobb a helyzet, a 99 község egy részében azonban gondok halmozódnak. Vannak kifejezetten hátrányos helyzetű övezetek: Sárbogárd, Enying környéke, ahol a foglalkoztatás, egészségügyi ellátás, szociális ellátás és a gyermekvédelem is növekvő gondokkal találja szembe magát. Az életviszonyok alakulására hatással van az a tény, hogy 100 aktív dolgozóra 173 eltartott jut. Tovább tart a népesség elöregedése. A 60 éven felüliek száma az összlakosságon belül 16, 7%. Kedvezőtlenek a születési és halandósági mutatók is. 1996-ban ezer lakosra 1, 9 fős természetes népességfogyás jutott. A kiskorúak száma csökkent, a 0-14 éves korosztálynál 14%-os a csökkenés. Aggasztó, hogy a 18-26 évesek között nőtt a munkanélküliség. Az egyenlőtlen térségi fejlődés gondjait tetézi, hogy a szociális, vagyoni differenciálódás révén a lakosság 10%-a végleg leszakadó. Általános probléma, hogy a társadalmi kohézió, a szolidaritás csökkent. Így az esélykülönbségek, a családok és gyermekek veszélyeztetettsége nőtt. A gyámhatóságok közel 8000 gyermeket tartanak nyilván, természetesen elképzelhető, hogy ez a szám nagyobb. Sok hátrányt szenvednek el a falvakban élők. A család-, gyermekvédelem terén a védő-óvó intézkedések jelenlegi rendszere nem elég hatékony. Az intézkedések 50%-a a kiskorú figyelmeztetése, 15%-a a helyes magatartásra kötelezés, 5% körüli a pártfogó kirendelése. Ami hiányzik, az a folyamatos, család és gyermekek irányába történő szociális gondozás. Túlsúlyos a segélyezési gyakorlat. Elgondolkodtató, hogy a 127 gyámhatósági ügyintéző közül 79 középiskolai képesítésű. Arról szó sincs, hogy nem igyekeznek legjobb tudásuk szerint dolgozni, de sajnos sok esetben kapcsolt munkakörökben túlterhelten kénytelenek az emberi sorsokról döntéseket megalapozni. Változásért kiált ez a szakterület.

A veszélyeztető faktorok közül leginkább a gazdasági, szociális és egészségügyi emelhető ki. Anyagi okból 4515 fő a veszélyeztetett, a-melyből kitűnik, hogy alapvetően a munkanélküliség, az elszegényedés okozza a válságot. Ha figyelembe vesszük, hogy 3668 családban élnek ezek a gyermekek, akkor az is látszik, hogy a probléma megoldásához lényegesen kevesebb családot kellene komplex módon támogatni, hogy a gondok mérséklődjenek. Az iskolai gyermekvédelem a kiskorúak felét tartja nyilván veszélyeztetettnek. Ez is jelzi, hogy e téren komoly együttműködési tartalékok vannak.

Ebben a gazdasági és szociális helyzetben mind az egészségügyi-, mind a szociális- és gyermekvédelmi rendszer átalakulóban van. Ugyanezt tapasztaljuk az oktatás terén is. Az ütem, a mérték és az együttlépés nem kielégítő. Tény az is, hogy krónikus hiány van jól képzett közép- és felsőfokú szakemberben. Az egész terület alulfinanszírozottan működik.

Ezen körülmények és még számtalan tényező eredője, hogy egy folyamat sokadik állomása lesz a gyermek állami gondoskodásba vétele. Ma kb. 880 kiskorút nevelünk. Az egy évben bekerülő gyermekek száma 300 fő körüli. Ezek között két korcsoportra hívom fel a figyelmet. A csecsemőkre és a 12 évesnél idősebbekre. Csecsemőotthonunkban átlag 80 gyermeket gondozunk. A gyermekek fele rövid idő múlva visszakerül a családba vagy nevelőszülőkhöz, illetve örökbefogadás révén kerül a családhoz. Helyi átmeneti segítség, a szolgáltatások bővítése nélkül alig változik a helyzet, pedig sokszor elég lenne a hajléktalan, terhes kismamának átmeneti szállást, gondoskodást adni, s nem kellene a gyermekétől megválnia.

A közel 130 serdülőkorban lévő fiatal állami gondozásba vétele sok esetben értelmetlen. Számukra az intézményi gondozás jelenlegi formája nem igazán segítség. A szülői ház, az iskola kudarcát a nevelőotthonok legtöbb esetben csak tetézik.

Hiányoznak a családokkal összehangolt segítő programok. Egyre több a 18-24 éves fiatal, akinek életbeindulása nemcsak anyagiak hiányában problémás, hanem azért is, mert nincs visszafogadásra affinitás a települések egy részénél. Ha a közel 60 ifjú nem kapna a gyermekvédelemtől valamilyen támogatást, akkor hajléktalanná, sodródóvá válna.

Szomorú képet mutat országosan, de a megyében is a növendékek továbbtanulása. A múlt évben 42 gyermek fejezte be, a gyermekotthonokban a 8. osztályt, ebből 3 tanult középiskolában, 21 szakmunkásképzőben, 13 szakiskolában. Egy félév alatt 10 gyermek kibukott, lényegében újra kell kezdeni mindent.

Tudja mindenki, hogy az lenne a kívánatos, hogy minél kevesebb gyermek kerüljön intézeti nevelésbe, pontosabban gyermekotthonba. Megyénkben 600 rászoruló gyermek közül igazán családias jellegű otthonban 210-en vannak. A többi gyermek Soponyán, Velencén, Martonvásáron és a Csecsemőotthonban nevelkedik, illetve szociális, egészségügyi intézetekben él. Külön vizsgálat tárgya lehetne, miért olyan magas az állami gondoskodásban lévő gyermekek között a fogyatékosok száma. Ez ma 24%. Ismeretes, hogy a korosztályon belüli arány 3% körüli.

Nem megnyugtató a problémás magatartású, nehezen tanuló, deviáns gyermekekről való gondoskodás. Ezen fiatalok többsége túlkoros, nem igazán együttműködő. Szinten mindenhol eltanácsolják őket. Számuk 50 fő körül lehet.

Újra és újra fellángolnak a viták a nevelőszülői gondozás körül. Teljesen egyértelmű, hogy jó lenne, ha ez domináns lenne a szakellátáson belül. Ma ez a gyermekek 30 százalékának otthona. Igaz, hogy ez a legolcsóbb ellátási forma, csak nem elegendő az állami támogatás.

Jelenleg a GYIVI létesít hagyományos jogviszonyt a nevelőszülővel. A legnagyobb esélyük 6 éves korig van a gyermekeknek a kihelyezésre. Javulna ez az arány, ha nem lenne elhúzódó döntés a gyámhatóságoknál. Anyagi okok miatt sok nevelőszülő azt

fontolgatja, hogy megváljak a gyermektől. A megyében itt jelentős áttörésre kellene felkészülni.

A fogyatékosok körében a gondozási feltételek javítására nagy figyelmet fordítottunk, de úgy tűnik, mind az oktatás, mind a fejlesztőpedagógia terén további erőfeszítésekre kell törekedni, különösen a középsúlyos és súlyosan fogyatékos, nem oktatható gyermekek körében.

A GYIVI megyénkben kiegyensúlyozott munkával hozzájárult ahhoz, hogy működőképes gyermekvédelmi ellátás alakult ki. Igaz az is, hogy a tartalékai kimerültek, mert karcsúsított személyi állománnyal, szűk anyagi forrásokkal végzi a szakirányú munkáját. Szakmai, szervezeti megújításra kész intézménnyel rendelkezünk.

Végezetül a szakember-ellátottságról is szólok. Semmi különös nincs abban, hogy a nevelőotthonokban a pedagógusok a letéteményesei a munkának. Azon érdemes elgondolkodni, hogy a reform kapcsán az a szaktudás elég-e, amit a főiskolákon szereztek a kollégák.

A nevelők munkáját segítő gyermekfelügyelők körében már nagyobb gondokat látok. Túlságosan sok a 8 osztályt, illetve a szakmunkásképzőt végzett gondozó, akiknek életkoruk miatt esélyük sincs érettségizni. Felméréseink szerint a dolgozóknak 70%-a ilyen, 20%-a érettségizett. Biztos vagyok abban, hogy a jogszabályok magasabbra teszik a mércét. Így a lecke fel van adva. Hiányoznak a felsőfokú képzettséggel, speciális szakértelemmel bíró szociális munkások, szociálpedagógusok stb.

Mire építhetünk?

1. A szervezetfejlesztés révén létrejött lakóházas gyermekfaluhálózatra. 15 családi házában, három településen él a gondozott gyermekek nagy része. Létrejött egy nem iskola utáni pedagógiai intézményrendszer, családszerű gondozási hely.
2. Megszerveztük a szociálpedagógus-képzést, kihelyezett tagozat formájában. Reményeink szerint egy év múlva a terepmunkában hasznosítják a tanultakat az alap- és szakellátásban.
3. Az iskolai gyermekvédelmet szakmai továbbképző tanfolyamokkal szolgálta a megye.
4. Az ASZ-vizsgálat elismerően szólt a megyei gyermekvédelmi munkáról.
5. Többirányú együttműködés alakult ki a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, a Baptista Egyház, az önkormányzatok, alapítványok és nemzetközi kapcsolatok terén is.
6. Jelentős támogatást értünk el országosan meghirdetett pályázatokon.

A Megyei Önkormányzat feladatait a törvény alapján igyekszik megszervezni, a szakellátásra koncentrálni.

Az otthont nyújtó ellátást, többségében családszerű gondozás keretében szervezzük.

Arra kell felkészülni, hogy az intézményhálózat kevesebb gyermeket, de több problémás fiataalt kell, hogy fogadjon. Ezért a meglévő kapacitást és újakat is differenciáltabban kell felhasználni. Egyéni gondozási-nevelési tervek alapján akarjuk a szolgáltatást nyújtani.

Várhatóan a Csecsemőotthon egy kisebb létszámú intézményként, de gyermekotthonként funkcionál majd. 40 férőhelyen gyermekek és közel 20 férőhelyen anyás-otthoni részleg is működik majd. Átmeneti otthon és tanácsadás kapcsolódik a szolgálathoz.

A gyermekotthonok tipizálása elengedhetetlen. A deviáns karriert befutó gyermekek részére Soponyán, Válón lakóházas elhelyezést és gondozási helyet alakítunk ki. Ez kb. 20 férőhelyes kapacitás lenne. Speciális gyermekotthon.

Az önálló életkezdéshez utógondozói otthonok is kellenek. Így Székesfehérváron, Dunaújvárosban egy-egy panel-lakás szolgálhatja a fenti célokat. Minden otthonunk végez ilyen feladatokat.

Átmeneti gondozást igénylő gyermekek részére Válón kialakításra kerülhet egy otthon, mely körzeti feladatokra is vállalkozhat a Megyei Önkormányzat önként vállalt teendői között.

A gyermekotthoni rendszerünk alaptevékenységével összhangban szolgáltatásokat is végezhet a környezete számára (üdültetés, átmeneti gondozás).

Soponyán a gyermekek állapotának és szükségleteinek megfelelő oktatásra, szakképzésre, foglalkoztatásra kell elsősorban az erőforrásokat koncentrálni.

A gyermekotthonaink nevelőszülői hálózatot is működtetnek, így családgondozás, szakmai tanácsadás is feladatuk lesz majd.

Szoros együttműködést alakítunk ki az egyházakkal, a civil szervezetekkel, a gyermekek személyre szóló ellátása érdekében. A települési önkormányzatokkal kialakulhat esetenként olyan együttműködés is, hogy egy-egy krízishelyzetbe jutott családot segítünk. Az önkormányzat, lakást biztosít, mi pedig az ellátást szervezzük meg együttműködés alapján.

A fogyatékosokat ellátó intézményhálózat jelenlegi helyzetének javítása a cél, döntő struktúra-átalakításra itt nem készülünk. Velencén a diákotthoni rész mellett önálló gyermekotthon kialakítása valószínű jobb lenne az állami gondoskodásban lévő fiatalok részére. Ha pénzünk lesz, akkor itt is a családi modell kell, hogy előnyt élvezzen, illetve a félutas házak rendszere nyerjen polgárjogot.

Ezen intézményrendszerben dolgozók felkészítéséről a közeljövőben dönteni kell. A képzési kötelezettséget a megjelenő jogszabályok alapján kívánjuk szervezni. A jól és megbízhatóan dolgozók, de nem megfelelően képesített gyermekfelügyelők részére megyei szinten szervezzük a megoldást.

A közeljövő feladatai között kiemelt helyen szerepel a GYIVI jogutód intézményének kialakítása. A területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

Várhatóan egy kisebb létszámú szakmai szolgáltató intézményt kell létrehozni. Egyelőre a jelenlegi helyén maradna az átmeneti otthon is, de jóval kevesebb személyzettel működné.

A szakszolgáltatás feladata lenne a nevelőszülői hálózat szakmai alkalmasságának vizsgálata, kiválasztás, felkészítés, továbbképzés.

Örökbefogadásokhoz kapcsolódóan információs központként működné. Felkészítést, vizsgálatokat végez majd az örökbefogadni szándékozók körében.

A gyermekek egyéni gondozási-nevelési tervét is előkészítenék. Szorosan együttműködik a gyámhivatalokkal, a hivatásos gyámok vonatkozásában. Nélkülözhetetlen a gyermekjóléti szolgálatokkal való együttműködés, utógondozás, önálló életre történő felkészítés segítése.

Eseti gondnoki jogkört lát el igény szerint.

Szakmai módszertani szaktanácsadói központként is funkcionál.

Szakvéleményt ad a kihelyezéseknél.

A felsorolás nem teljes, de jelzésértékű, hogy itt komoly szakmai elvárásoknak kell majd eleget tenni az egész gyermekvédelmi alap- és szakellátás, valamint a hatósági szervezetek felé. Minden gyermek kihelyezése csak az érdekeltek bevonásával, team-munkában történhet.

1998. fordulópont lehet a megyei szakellátás terén, mindenkinek a gyermekérdekeket kell előtérbe helyezni, s nem a szakmai részérdekeket. Úgy gondolom, kisebb törések, sérülések elkerülhetetlenek, de már nagyon időszerű, hogy nagyobb léptékű változások kezdődjenek a gyermekvédelem minden területén. Megyei szinten koordinációs testületre is szükség lenne, az egységes szakmai szemlélet építésében, az egyeztetett akarat kialakításában. A megelőzés hatékonysága javításával a legolcsóbb megoldásokhoz jutunk majd. Szükség is van erre a szemlélet- és gyakorlatváltásra, mert amit elmulasztunk az alapellátásban, drága árat fizetünk a szakellátásban.